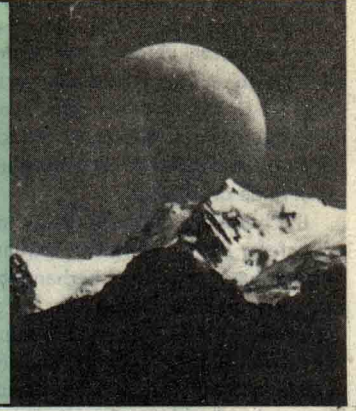

GÖKTEN GELEN HAVA

Ayın gerçekten bir etkisi var mıdır ?

Heing PANZRAM

Kapaktaki fotomontajda görüldüğü gibi ay dünyamıza bu kadar yakın olsaydı, havaya (ve yalnız havaya değil) olan etkisi dramatik olurdu. Ancak bu yazıyı okuduktan sonra astronotlar ve genç çiftler bakımından ay pek eskisi kadar gözde olmayacak. Buna rağmen milyonlarca insan için hâlâ somut anlamını koruyacak : onlar ayın havamıza büyük bir etkisi olduğu kanısındadırlar. Bilim adamları böyle bir düşünceyi bir çeşit kışkırtma saydılar. Bu yüzden bir çoğu bu konuyu ciddi bir surette incelediler ve neyin gerçek, neyin hayal ürünü olduğunu meydana çıkardılar.

Ayın dünyanın havasını etkilediği inancı, var-sayımlı veya hürafesi en azından 3000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu uzak geçmişten bize, Asurilerin çivi yazılarında saklı olarak, bir halk bilgeliği kalmıştır : "Eğer ay öğle zamanı gözükürse ve boynuzları yere doğru bakarsa, yüksek bir su kabarması olacaktır."

Bu çok eski tahmin astro-meteorolojinin, Mısır ve Mezopotamya'da var olduğunu ve orada rahiplerin atmosferik olayları gezegenlerin değişik durumlarından ve takım halindeki yıldızların gökteki görünüşlerinden anlamaya ve önceden kestirmeye çalışdıklarını göstermektedir. Bu öğretilerden hemen hemen hiç bir şey geri kalmamıştır, fakat ayın havaya olan etkisi hâlâ bugün bile günceldir, işte bizi de düşündüren budur. Bu kadar uzun zamandan beri halkın mali olan bir bilgeliğin zorunlu sebepleri olmalıdır; ister doğru, ister yanlış.

Açıkça hayal kurmayı bir tarafa bırakalım ve kolayca yanlış tefsirlerin meyveleri olan iddialara dönelim. Bunlara bizim enlemlerimizde söylenen şu iddiayı da ekleyelim : Ay bulutları dağıtır. Bu tamamiyle anlamsızdır : Hava durumu her ay dönemi ile bir zamana düşmektedir, bu istatistiksel yasalara uygundur. Fakat bizim bilincimiz bu gibi birleşik olayları aynı şekilde kavrayamaz : Dolunay yalnız tamamiyle bulutsuz bir gökyü-

zünde iyice ortaya çıkar, yağmurlu havada onun hiç farkında bile olamayız. Bu yüzden her tahmin edilen ay etkisini böyle yanlış anlayış veya bir yanlış anımsamalarla açıklamaya çalışmak büyük bir hatadır. Bununla beraber bütün dünyada yayınlanan yaklaşık yüz ciddi yayın değişik birçok olası ilişkileri ve karşılıklı etkileri izlemişlerdir. Tabii bunların hepsi bizi ilgilendiren hava katmanına, yerden 10-12 km. yükseklikte bulunan Troposfer'e ait değildir.

Bunun tersine olarak yıllardan beri az veya çok birçok araştırma troposferin öteki yanındaki olayların incelenmesi üzerine eğilmiştir. Bunun iyi bir nedeni vardır : Yükseklik arttıkça ayın da hava katmanlarına olan etkisi artmaktadır, uzun zamandan beri gerçekliği hakkında hiç bir kuşkunun bulunmadığı troposfer hakkında çevresi ve fiziksel nitelikleri bakımından ortaya çıkacak soruları en iyi şekilde çözebilecek durumdayız. Fakat bir yandan da bu bölgeye değin bilgilerimizin de hâlâ tatmin edici olmaktan uzak olduğunu belirtmek isterim. Birçok yazarların elde ettikleri kanıt, elektromanyetik dalgaların yayılması ve radyo alışı etkileyen ionosfer katmanları ile ilgilidir. Bu katmanın yüksekliği değişik ay durumları ve evreleriyle oynamaktadır. Radyo dalgalarının alan şiddeti için Kuzey Amerika'da yapılan bir inceleme yeni aydan onbir gün sonra ve dolunaydan dokuz gün

sonra iki belirli maksimuma saptamıştır. Arosa ve Canberra (Avustralya) üzerinde yapılan ve 15-50 kilometre yükseklikteki Ozon katmanı ile ilgili olarak ayın etkisini açıklayan gözlemlerin herhangi bir izahı yapılamamıştır. Ozon moleküllerinin yoğunlaşması ilkbaharda birinci ve sonuncu dörtte bir ayda artmış ve sonbahardaki aynı ay evrelerinde düşmüştür.

Bu buluşlar ne kadar ilginç olursa olsun, troposferin üzerindeki hava katmanının dünyamızdaki hava durumuna herhangi bir etki gösterip göstermediğini kesin olarak ortaya çıkarmış değildir. Bundan dolayı bütün pratik güçlüklerle rağmen ayın herhangi bir etkisinin dünyamızda yakınında ispat edilebileceği sorusu yine ön plana çıkmış olmaktadır. Gerçekten bu hava basıncı ve hava sıcaklığı için doğrulanmaktadır, yalnız bunun da olumsuz bir yanı vardır.

Hemen hemen bütün incelemeler uyumlu olarak şunu göstermiştir: Zemindeki hava basıncı yeni ay ve dolunayda normalin altındadır. Fakat oynama genişliği küçüktür, evet hatta çok küçük. Zemin hava basıncının ayla ilgili olduğu sanılan değişikliği eşlekte (ekvator) tam 0,17 milibar, Kuzey Almanya'da yalnız 0,03 milibar tutmuştur ki, bu havayı öyle pek etkileyecek bir şey değildir. Görünüşte mevcut, fakat daha az etkin olacak bir şey de ayın hava sıcaklığına olan etkisidir. Kuramsal düşüncelerde, ilâve olarak aydan düşen ışın güneş ışınının yüzbinde biri kadardır ve bu da yeryüzündeki sıcaklığı yalnız iki binde bir derece kadar yükseltebilir. Tam dakik ölçüler bu kuramsal ümitlerden pek farklı olmamaktadır. Cakarta'da uzun bir sıcaklık ölçüsü sırasında aydan dolayı yükselen sıcaklık 0,0086 derece Celsius'u geçememiştir.

Fırtınalar ve tropik tornadolar üzerine ayın olası etkisinin incelenmesi ele alınırsa öykü daha da heyecanlı olur. Burada da eğer ve fakat'tan dışarı çıkılamaz, çünkü birçok araştırmacıların varsayımları birbiriyle uyum halinde değildir.

Amerika Birleşik Devletlerinde araştırma çalışmalarının çerçevesinde (National Hurricane Research Projekt) 1899 yılı ile 1958 yılı arasında karşılaşılan tropik tornadoları incelemiştir. 269 örnekten oluşan bu çalışma da en aşağıdan rüzgâr hızı 12 kaydedilmiştir, ayın yaptığı hareket ve bu süre içinde hiç bir düzenli dağılıma görülmemiştir. Bunların oluşu yeni ay veya dolunayda % 25 kadar öteki iki dörtte bir aya oranla daha belirgin idi. Bu buluş ile ilgili şimdiye kadar hiç bir açıklama yapılamamıştır, öteki yazarlar bundan tamamiyle kuşkulananmaktadır ve ayrıca da "en aşağı rüzgâr hızı 12" diye tanımlanan kriterde gözleme ve tahmin yanlışlarının da olabileceğini ilâve ederler.

Buna benzeren bir duruma da Kuzey Amerika'da ve Almanya'nın Kuzey Denizi kıyısında geniş ölçüde yaygın bulunan bir görüşün incelenmesi neden olmuştur, o da fırtınaların daima ay tarafından etkilenen deniz kabarması ile beraber gelmesidir. ABD'de doğu kıyısında yapılan bir incelemede toplam 197 fırtınadan tam % 56'sı denizin kabarması zamanında ve yalnız % 15'i denizin çekilmesi anında oluştuğu ve geri kalan % 29 unda ise herhangi bir saptamaya olanak olmadığı görülmüştür. Kuzey kıyısında yapılan aynı şekilde bir incelemede de kesin bir sonuca varılamamıştır.

Öte yandan yağış miktarına ayın etkisi olup olmadığı ile ilgili yapılan bir Amerikan incelemesi büyük bir şaşkınlığa sebep olmuştur. ABD'de tam 1544 değişik yerde elli yıllık (!) bir sürede her ayın en fazla yağmur yağın, dolayısıyla en fazla yağış miktarının alındığı gün saptanmıştır. Bu geniş veriler içinde en fazla yağış dolunayla son dörtte bir ay arasında birinci kesin bir maksimum, yeni ay ile ilk dörtte bir arasında ikinci bir maksimum saptanmıştır, birinciye oranla daha az olmak üzere.

Başka yazarlar beraberce Avrupa'da, ABD'de Yeni Zelanda ve Avustralya'da dolunaydan iki-üç gün sonra normalin altında yağışın meydana geldiğini yazmaktadırlar. Bununla da ayın doğrudan doğruya yağışlara bize tesir edecek ölçüde bir etki yaptığı söylenemez. Yazımızda geniş bilgisinden faydalandığımız H. Dronia'ya göre bu etki ancak uzun yıllarca yapılacak hava gözlemleriyle saptanabilir.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki, ay dünyamızın havasını büyük ölçüde değiştirebilecek bir etki yapmamaktadır, yani o hava basıncını alçaltıp çoğaltacak veya yüksek veya alçak basınç bölgelerini yöneltecek bir durum meydana getirmemektedir. Ayın daha yüksek hava katmanlarına olan etkisinin ise daha fazla araştırılması gerekecektir.

Arada sırada muhakkak yeni bazı garipliklerle karşılaşmamız olasılığı olacaktır. 1830 yılına kadar geri giden bir garipliği burada söz etmek ilginç olacaktır. O zaman Schlüter adında bir kişi ayın üzüm ürününün kalitesine bir etkisi olup olmadığını incelemiştir. Onun kullandığı veriler 15 inci yüzyıla kadar geri gitmekte ve böylece yuvarlak dörtüç yıl gibi büyük bir süreyi kapsamaktadır. Onun bulduğu sonuç şu olmuştur: Eğer yeni ay Haziranın ilk yarısına, yani üzümün çiçek verdiği zamana düşmüşse, üzüm ürünü, ayın Haziranın ikinci yarısında yeni ay olmasından çok daha iyi olmuştur.